

Agnieszka Kubarewicz

Tłumacz – przewodnik jako forma pracy asystenta osobistego osoby głuchoniewidomej

Niepełnosprawność nr 7, 133-140

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Agnieszka Kubarewicz

Tłumacz – przewodnik jako forma pracy asystenta osobistego osoby głuchoniewidomej

*Tłumacz – przewodnik
– uchem i okiem osoby głuchoniewidomej...*

Coraz bardziej uwidacznia się potrzeba pracy asystentów osobistych osób niepełnosprawnych. Umożliwiają oni aktywny udział osób z niepełnosprawnością w życiu społecznym, towarzyskim, w pracy, szkole itp. Niejednokrotnie stanowią bardzo ważny element w zakresie przemieszczania się, komunikowania, a także w dostępie do wiedzy, informacji, kultury.

Grupa dorosłych osób głuchoniewidomych jest bardzo zróżnicowana. Definicja Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym wskazuje, że „osobą głuchoniewidomą jest osoba, która na skutek jednoczesnego, poważnego uszkodzenia słuchu i wzroku napotyka trudności odmienne od spowodowanych wyłącznie uszkodzeniem wzroku lub słuchu, widoczne we wszystkich sferach jej funkcjonowania, zwłaszcza w komunikowaniu się, samodzielnym poruszaniu i dostępie do informacji” (*Małymi krokami do wielkich celów*, 2009, s. 7).

W zależności od czasu wystąpienia trudności z widzeniem i słyszeniem oraz stopniem uszkodzenia obu zmysłów wymagają oni innego wsparcia. Najtrudniejszą pod względem funkcjonowania są osoby, które utraciły wzrok i słuch od urodzenia. Mają oni największe trudności z funkcjonowaniem. Zdecydowanie łatwiejszy proces zachodzi w przypadku, gdy wzrok i słuch są uszkodzone w późniejszym okresie życia. Osoby niesłyszące od urodzenia, którym wzrok pogorszył się w trakcie życia, potrzebuje innego wsparcia niż osoba niewidoma od urodzenia z uszkodzonym w późniejszym okresie słuchem. Ważne jest również podkreślenie, że w przypadku głuchoślepoty nigdy nie nastąpi pełny proces kompensacji uszkodzonych zmysłów. Osoby niewidome nie mogą w pełni opierać się na wrażeniach słuchowych, osoby niesłyszące nie interpretują wszystkich bodźców

wzrokowych. Niesłuszne jest zatem sprowadzanie głuchoślepoty do odrębnych trudności związanych z uszkodzonym wzrokiem i słuchem.

Parlament Europejski w 2004 roku wskazał, że głuchoślepotą to specyficzny stan powodujący złożoną, wielozakresową niepełnosprawność. Jednak w wielu krajach dotąd głuchoślepotą nie stanowi odrębnej kategorii niepełnosprawności (Zaorska 2010, s. 172). Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym zabiega o uznanie w polskim orzecznictwie głuchoślepoty jako odrębnej grupy niepełnosprawności.

Ze względu na specyfikę funkcjonowania osób głuchoniewidomych profesjonalnie przygotowany tłumacz – przewodnik powinien posiadać wiedzę i umiejętności wsparcia osób z uszkodzonym wzrokiem i słuchem jednocześnie. Bardzo często taką funkcję pełnią członkowie rodzin oraz przyjaciele osób głuchoniewidomych. Jednak dużą grupą są też osoby, które po przeszkoleniu (organizowanym przez Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym) oraz zdaniu egzaminu mogą pełnić taką rolę.

W Polsce jest przeszkolonych ponad 300 tłumaczy–przewodników. Nabór na przyszłych tłumaczy – przewodników jest dokonywany najczęściej wśród studentów. Są też osoby starsze chcące poświęcić swój wolny czas innym ludziom. Jednostki Wojewódzkie Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym mogą zgłaszać zapotrzebowanie na przeszkolenie chętnych. Tłumacz – przewodnik musi być osobą pełnoletnią i pełnosprawną.

Szkolenie obejmuje weekendowe teoretyczne i praktyczne zajęcia. Treści teoretyczne zawierają informacje na temat funkcjonowania społecznego osób głuchoniewidomych oraz możliwości ich wsparcia. Ważnym teoretycznym zagadnieniem są następstwa funkcjonalne uszkodzenia wzroku i słuchu. Uczestnicy szkolenia mają szansę doświadczyć za pomocą symulatorów, w jaki sposób mogą widzieć świat osoby z uszkodzonym wzrokiem. Najczęściej pojawiające się następstwa funkcjonalne uszkodzenia wzroku to zaburzenie ostrości widzenia, zaburzenia pola widzenia (zaburzenie widzenia obwodowego, zaburzenie widzenia centralnego, widzenie połowiczne, mroczki rozsiane), zaburzenia widzenia barw i kontrastów, trudności w adaptacji do zmiennego oświetlenia, zaburzenie widzenia o zmierzchu, ból, męczliwość i łzawienie oczu (Majewski 1995). Przyszli tłumacze – przewodnicy w symulatorach widzenia mają możliwość wykonywania czynności, które robią na co dzień (używanie telefonu komórkowego, nalewanie napojów, jedzenie, przygotowanie posiłków itp.). To bardzo dobre doświadczenie pokazujące specyfikę funkcjonowania osób z uszkodzonym wzrokiem.

Przyszli tłumacze – przewodnicy poznają również specyfikę funkcjonowania osób z różnego rodzaju uszkodzeniem słuchu (odbiorczym, przewodzeniowym, mieszanym centralnym). Podkreśla się odmiennosć trudności ze słyszeniem. Oso-

by słabosłyszące mogą przejawiać np. lepsze słyszenie tonów niskich lub wysokich, trudności w zlokalizowaniu źródła dźwięku, trudności ze słyszeniem przy współwystępujących innych dźwiękach, tj. radio, telewizor, trudności w rozmawianiu przez telefon. Ważne jest, aby przyszli tłumacze – przewodnicy potrafili zinterpretować określone trudności. Zdecydowanie łatwiej jest wówczas współ-pracować.

Istotnym elementem szkolenia jest doznanie symulacji głuchoślepoty, kandydaci przechodzą krótkie warsztaty w opaskach na oczach oraz stoperach w uszach. Takie doświadczenie ma za zadanie uświadomienie sytuacji osoby z uszkodzonym wzrokiem i słuchem. Nigdy nie jest tak, że takie doświadczenie pokaże dokładnie, jak czują się osoby głuchoniewidome. Uczestnicy szkolenia wiedzą, że warsztaty są chwilowe, mają perspektywę, że za pewien czas ściągną opaski i wyjmą stopery. Osoby głuchoniewidome takiej możliwości nie mają. Z drugiej strony rzadko zdarza się, aby osoby głuchoniewidome straciły całkowicie wzrok i słuch nagle, dlatego też mają czas na przystosowanie się do nowej sytuacji. Przyszli tłumacze – przewodnicy zostają postawieni przed takim doświadczeniem „z marszu”, bez możliwości przygotowania się.

Wolontariusze zapoznają się ze specyfiką pierwszego kontaktu oraz komunikowania się z osobami głuchoniewidomymi. Omawiane są zasady podejmowania kontaktu z osobami całkowicie niewidomymi korzystającymi z bodźców słuchowych, osobami niesłyszącymi, ale korzystającymi ze wzroku.

Komunikując się z osobą z dominującym uszkodzeniem słuchu należy starać się prowadzić rozmowy w cichych, dobrze oświetlonych pomieszczeniach, ustawić się bliżej lepiej funkcjonującego ucha. Jeśli osoba odczytuje mowę z ust, należy utrzymywać kontakt wzrokowy – mówić tylko wtedy, gdy osoba na nas patrzy (nie zasłaniać ust, nie wykonywać zbędnych ruchów głowy). Osoba głuchoniewidoma sama powinna określić odległość od rozmówcy. Tempo mowy powinno być naturalne, nie za szybkie, nie należy przesadnie ruszać ustami. Nie należy mówić przesadnie głośno, zdecydowanie ważniejsze jest mówienie wyraźne (w szczególności dla osób posługujących się aparatami słuchowymi). Ważne, aby obserwować osobę, z którą się rozmawia. Jej zachowanie i wyraz twarzy może upewnić w przekonaniu, czy jest się dobrze zrozumianym. Jeśli nie, trudne słowa można powtórzyć lub też przeliterować, ewentualnie zastosować inną metodę komunikacji.

Osoby z dominującym uszkodzeniem wzroku wymagają odrębnych zasad w procesie porozumiewania się. Podczas nawiązania kontaktu nie należy zniechęcać dotykać osoby (najpierw powinna usłyszeć głos przedstawiającej się osoby). Opisując otoczenie należy używać jak najbardziej precyzyjnych wskazań (unikając sformułowań, tj. tam, tu), nic nie zmieniać w otoczeniu osoby niewidomej bez jej zgody, a także opowiadać o zmianach, które wystąpiły w najbliższym otoczeniu.

Jak najbardziej można stosować słowa odnoszące się do wzroku (np. zobacz, widziałeś), osoby niewidome powszechnie używają takich sformułowań (*Małymi krokami do wielkich celów*, 2009).

Metody komunikacji dzielą się na uniwersalne i specjalne. Różnią się tym, czy osoba nadająca musi przygotowywać się do przekazywania informacji daną metodą. Metody uniwersalne zakładają, że nie wymaga się specjalnego przygotowania od osób nadających, jednak same osoby głuchoniewidome powinny znać daną metodę porozumiewania się. Warunkiem jest znajomość pisma oraz porozumiewanie się w tym samym języku. Metody specjalne wymagają przygotowania, szkolenia, kursu (Majewski 1995).

Do metod, których nie trzeba się przygotowywać, najczęściej używanych w środowisku osób głuchoniewidomych należą: posługiwanie się mową uszną (odczytywanie mowy z ust), pisanie na równych nośnikach (np. na komputerze, telefonie komórkowym itp.), pisanie łańcuchów drukowanych liter do dłoni osoby głuchoniewidomej, uproszczona metoda Tadoma (osoba głuchoniewidoma kładzie dłoń na gardle i krtani osoby nadającej, przez odczuwanie wibracji następuje odczytanie nadawanych słów) (Zaorska 2009).

Często są używane również metody, które wymagają dłuższego przygotowania. Aby móc się nimi posługiwać należy się ich nauczyć. W zależności od metody zajmuje to różną ilość czasu. Język migowy jest metodą długotrwałą w procesie nauki. Można go podzielić na znaki ideograficzne (całe wyrazy) oraz daktylograficzne (pojedyncze litery). Język migowy jest głównie odbierany wzrokowo. Dla osób, które oprócz całkowitej głuchoty są również niewidome, można przekazywać znaki ideograficzne i daktylograficzne języka migowego do dłoni (język migowy do dłoni). Osoba głuchoniewidoma kładzie wówczas delikatnie dłoń na rękach osoby migającej. Na podstawie ruchu osoba głuchoniewidoma jest w stanie odczytać sens przekazywanej informacji. Osoba odbiera wówczas komunikat dotykowo. Jeśli osoba głuchoniewidoma posługuje się mową uszną, odpowiedzi może udzielić ustnie, jeśli porozumiewa się jedynie językiem migowym, może odpowiedzieć w tym właśnie języku. Tłumacz odczyta przekazywane treści wzrokowo.

Z alfabetu Brajla korzystają przede wszystkim osoby niewidome. Sześciopunkt jest wypukły, odbierany dotykowo, umożliwia osobie niewidomej czytanie tekstu. „Podstawą alfabetu Brajla jest sześciopunkt w kształcie pionowego dwuszelegu, po trzy punkty w każdym, po prawej stronie od góry 1, 2, 3, po lewej stronie od góry 4, 5, 6 (...) Kombinacja tych punktów daje 63 znaki. Są to litery, znaki przystankowe, cyfry, znaki matematyczne, chemiczne, stosowane przy programach komputerowych oraz nuty” (Krzemkowska 2009, s. 147). Brajl może być odbierany dotykowo z różnych nośników, np. komputer z dołączoną linijką brajlowską, lub też drukowane książki.

Kolejną metodą są umowne punkty i linie na dłoni w układzie alfabetu Lorma. „Lorm to system punktów, linii i znaków dotykowych, które są umieszczane na dłoni. Może to być powierzchnia wewnętrzna lub zewnętrzna ręki prawej lub lewej. (...) Przewyższa inne metody pod względem jednoznaczności, prostoty, małego ryzyka błędu, dyskrecji, umożliwienia komunikacji największej liczbie osób oraz komfortu pracy tłumaczy” (*Małymi krokami do wielkich celów*, 2009, s. 27–28). Jest stosunkowo łatwa do nauki. Im dłużej stosuje się tę metodę tym szybszy jest jej przekaz.

Podczas szkolenia uczestnicy uczą się daktylografii języka migowego oraz alfabetu Lorma. Najczęściej w późniejszym czasie poznają również znaki języka migowego, aby móc sprawniej porozumiewać się z osobami głuchoniewidomy. Doskonałymi kandydatami na tłumaczy – przewodników są tłumacze języka migowego, ponieważ mają doskonale opanowaną metodę języka migowego.

Bardzo ważną częścią szkolenia jest nauka poruszania się z osobą głuchoniewidomą. Instruktorzy demonstrują techniki poruszania się, stosowane w poruszaniu się z osobą niewidomą (zatrzymywanie się, wąskie przejście, zamiana stron, zawracanie, siadanie, krawężniki, wchodzenie i schodzenie ze schodów, schody ruchome, przechodzenie przez drzwi, przeszkody na drodze, tj. kałuża itp.), następnie uczestnicy szkolenia ćwiczą je na sobie (na początku w pomieszczeniu, a po nabyciu podstawowych umiejętności, także na zewnątrz). Z jednej strony mają możliwość doświadczyć, jak to jest być prowadzonym przez przewodnika, a z drugiej strony sprawdzić, z jaką odpowiedzialnością łączy się prowadzenie innej osoby.

Kolejnym elementem szkolenia jest zagadnienie związane z etyką pracy tłumacza – przewodnika oraz opisywaniem otoczenia osobie głuchoniewidomej. Uczestnicy szkolenia wspólnie zastanawiają się nad możliwymi sytuacjami trudnymi, które mogą pojawić się w pracy. Wspólnie starają się znaleźć rozwiązania tych sytuacji. Istotne jest również jak najlepsze i dokładniejsze opisywanie otoczenia osobie głuchoniewidomej. Dobry opis otoczenia daje możliwość lepszej znajomości miejsca oraz orientacji w przestrzeni osoby z uszkodzonym wzrokiem.

Egzamin odbywa się po wypracowanych co najmniej 30 godzinach bezpośredniej pracy z osobami głuchoniewidomymi. Jest sprawdzeniem wiedzy tak teoretycznej, jak i praktycznej.

Do pracy tłumacza – przewodnika na pewno potrzeba wiele empatii, zaangażowania i cierpliwości. Są to cechy, którymi powinni kierować się wszyscy pracujący z ludźmi. W przypadku pracy, z osobami ze złożoną niepełnosprawnością w szczególności.

Głównymi zadaniami tłumaczy – przewodników jest pomoc w komunikowaniu się z otoczeniem. Absolutnie nie może oznaczać to mówienia za osobę głuchoniewidomą, jedynie pomoc w przetłumaczeniu, powtórzeniu niezrozumiałej tre-

ści. Pomoc w dojściu do konkretnych miejsc, a przy tym opisywanie otoczenia i sytuacji, w jakich osoba się znajduje, aby mogła ocenić to co się wokół niej dzieje.

Bardzo mocno podkreśla się, że tłumacz – przewodnik ma się dobrze czuć w roli asystenta osobistego. Oczywiście ma się starać wykonywać swoją pracę rzetelnie i najlepiej jak umie. Z drugiej jednak strony nie może być wykorzystywany ani źle traktowany przez osobę głuchoniewidomą. Zawsze może odmówić zlecenia, jeśli czynniki prywatne na to wpływają.

Obowiązki tłumacza – przewodnika:

1. Zachowanie dyskrecji.
2. Punktualność.
3. Rzetelne i wyczerpujące przekazywanie informacji osobie głuchoniewidomej przy wykonywaniu zadania.
4. Odpowiedzialne wywiązywanie się z powierzonych zadań.
5. Dbanie o bezpieczeństwo osoby głuchoniewidomej.
6. Poszanowanie godności i praw osobistych osób głuchoniewidomych.
7. Przestrzeganie ogólnie przyjętych zasad moralnych i etycznych.
8. Obowiązek do powiadomienia koordynatora o sytuacjach trudnych, mających miejsce w pracy z konkretnymi osobami głuchoniewidomymi.
9. Dążenie do wypełniania swoich zadań w duchu optymizmu i pozytywnego stosunku do świata.
10. Propagowanie problematyki osób głuchoniewidomych w społeczeństwie.
11. Zachowanie trzeźwości podczas wykonywania obowiązków służbowych.
12. Dbanie o pozytywny wizerunek TPG.
13. Nieustanne doskonalenie warsztatu pracy.

Często osoby głuchoniewidome z wielkim oczekiwaniem witają tłumaczy-przewodników. Dlatego bardzo ważne jest aby nie zawieść ich zaufania. Nie wolno się spóźniać, lekceważyć pracy. Są to jednak wskazówki, które dotyczą każdego charakteru pracy. Należy zachować dyskrecję, jednak mimo tego tłumacz – przewodnik powinien zgłosić wszelkie niepokojące zachowania, które zaszły w kontakcie z osobą głuchoniewidomą (np. dotyczące stanu zdrowia).

Tłumacz – przewodnik przystępując do pracy musi zapoznać się ze swoimi prawami, ale też obowiązkami.

Prawa tłumacza – przewodnika:

1. Prawo do szacunku i zachowania godności osobistej.
2. Prawo do zachowania indywidualnych sfer prywatności.
3. Prawo do odmówienia przyjęcia zlecenia.

4. Prawo do odmówienia przyjęcia zadań innych niż otrzymane w zleceniu od koordynatora. Dotyczy to rodzaju, warunków realizacji i czasu trwania zadania.
5. Prawo do odmówienia realizacji zadania sprzecznego z zasadami moralnymi tłumacza–przewodnika.
6. Prawo do odmówienia realizacji zadania w warunkach niebezpiecznych dla zdrowia i życia tłumacza-przewodnika lub głuchoniewidomego.
7. Prawo do przerw w pracy, przy zadaniu wymagającym dużego wysiłku fizycznego i intelektualnego.
8. Prawo do odstępstwa od zasady zachowania dyskrecji i informowanie koordynatora o niepokojących sytuacjach dotyczących głuchoniewidomego lub jego otoczenia.
9. Prawo do posiadania informacji o warunkach wynagrodzenia za pracę¹.

Oprócz pracy przy codziennych wyjściach osób głuchoniewidomych jest możliwość korzystania z pomocy tłumaczy – przewodników podczas wyjazdowych form spędzania czasu, tj. turnusach rehabilitacyjnych, warsztatach itp. W zależności od specyfiki turnusu praca tłumacza – przewodnika wygląda różnie. Zależy też, jakiej pomocy oczekuje osoba głuchoniewidoma. Na turnusach organizowanych przez Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym często jest tak, że tłumacze – przewodnicy pełnią swoją funkcję rotacyjnie. Oznacza to, że co 2–3 dni następuje ich wymiana. To bardzo pozytywna sytuacja, ponieważ uczestnicy turnusu mają większą możliwość poznać się. Natomiast tłumacze – przewodnicy mają sposobność pracować z różnymi osobami głuchoniewidomymi, funkcjonującymi w różny sposób, o różnym poziomie potrzeb – to też daje możliwość do rozwoju ich kompetencji.

Praca tłumacza – przewodnika jest bardzo ciekawa i zajmująca, nie mniej jednak jest również trudna i wymaga profesjonalizmu. Umożliwia bliskie poznanie osób, często między tłumaczem a osobą głuchoniewidomą powstają przyjaźnie. Osoby głuchoniewidome często mówią, że tłumacze – przewodnicy to ich oczy i uszy, tak więc jest to również praca bardzo odpowiedzialna. To od tłumacza–przewodnika w dużej mierze (ważnym komponentem jest również poziom ciekawości świata samej osoby głuchoniewidomej) zależy, jak zobaczy świat osoba głuchoniewidoma. „Dzięki zaangażowaniu i poświęceniu tłumacza – przewodnika głuchoniewidomy może uzyskać najlepszą z możliwych więzi z otoczeniem i stać się integralną jego częścią” (*Małymi krokami do wielkich celów*, 2009, s. 28).

¹ Dokumenty Towarzystwa Pomocy Głuchoniewidomym.

Bibliografia

- Kosakowski Cz. (2003), *Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń
- Krzemkowska Z. (2009), *Alfabet brajlowski*, [w:] *Komunikacja alternatywna osób głuchoniewidomych*, red. M. Zaorska, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń
- Majewski T. (1995), *Edukacja i rehabilitacja osób głuchoniewidomych*, TPG, Warszawa
- Majewski T. (1997), *Pedagogika dzieci głuchoniewidomych*, [w:] *Pedagogika specjalna*, red. W. Dykcik, Wydawnictwo UAM, Poznań
- Majewski T. (1983), *Psychologia niewidomych i niedowidzących*, PWN, Warszawa
- Małymi krokami do wielkich celów w świecie osób głuchoniewidomych* (2009), TPG, Warszawa
- Sękowska Z. (2001), *Wprowadzenie do pedagogiki specjalnej*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa.
- Szczepankowski B. (1999), *Niestyszący – Głusi – Głuchoniemi. Wyrównywanie szans*, WSiP, Warszawa.
- Zaorska M. (2010), *Edukacja i rehabilitacja osób głuchoniewidomych w Polsce i Rosji (rozwój i stan obecny)*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń
- Zaorska M. (2002), *Głuchoniewidomi w Polsce specjalna pomoc, edukacja i rehabilitacja*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn
- Zaorska M. (red.) (2009), *Komunikacja alternatywna osób głuchoniewidomych*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń
- Zaorska M. (2002), *Wiodące koncepcje w edukacji i rehabilitacji głuchoniewidomych dzieci*, Oficyna Wydawnicza „Kastalia”, Olsztyn

A translator – guide as a form of work of a deafblind person’s personal assistant (Summary)

The author describes the specific work of a person who is a translator and guide of a the deafblinds. Characterizing the process of education of such a person she underlines not only the role of knowing of different communication methods and general functioning of persons with hearing and sight impairments but some ethic issues, laws and obligations regulating the assistance work as well. In the article the vocational preparation of translators is presented in details, with a special accent on the responsibility and professionalism demand.